

تحلیل فضای عمومی مردم سالار به منظور ارتقاء مشارکت مردم (مطالعه موردی: شهر یزد)

کیومرث ایراندوست (دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران، نویسنده مسئول)

k.irandoost@uok.ac.ir

مصطفی غلامی زارچی (کارشناس ارشد شهرسازی گرایش برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران)

gholamifiles@gmail.com

سید فرزین فائزی (استادیار، گروه عمران، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران)

f.faezi@pnu.ac.ir

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۰۳/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۵/۱۲

صص ۱۹۳-۱۷۱

چکیده

فضای عمومی شهری با توجه به کارکرد و اثرگذاری آن در برهمکنش اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، بستری بنیادی برای حضور و مشارکت پایدار و هدفمند مردم در امور مختلف به ویژه در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است. توجه به مردم‌سالاری در فضاهای عمومی، منافع اجتماعی گوناگون برای شهروندان از جمله درک منافع همگانی و شکل‌گیری هویت‌های جمعی را به دنبال دارد. اما همچون بیشتر موارد در شهرهای کنونی، کاستی‌های برنامه‌ریزانه و طراحی‌ها در فضاهای عمومی، شمولیت و مردم‌سالاری این فضاها را دچار چالش نموده و زمینه‌های ایجاد اعتماد برای مشارکت عمومی در امور مختلف را تضعیف کرده است. هدف این پژوهش، ارزیابی و شناخت ظرفیت‌های فضای عمومی براساس مولفه‌های فضای مردم‌سالار برای افزایش مشارکت مردمی است، با این فرض که فضای همگانی با ویژگی‌های متناسب و گوناگون برای گروه‌های گوناگون اجتماعی می‌تواند مشارکت عمومی و مردم‌سالاری در ابعاد اجتماعی، کالبدی و مدیریتی، را تسهیل کند. که با روش تحلیل جز به جزء و پیمایشی فضاهای عمومی شهر یزد بر مبنای شاخص‌های به دست آمده از مطالعات کتابخانه‌ای و طرح‌های فرادست، میزان مشارکت‌پذیری فضاهای عمومی شهر یزد مورد سنجش قرار گرفته است. نتایج بررسی میدانی در این پژوهش نشان می‌دهد که فضای عمومی یزد، از نگاه کالبدی و اجتماعی، دچار ضعف و کاستی برای تعامل گروه‌های اجتماعی است و از نگاه مدیریتی دچار نبود نظارت و مشارکت همگانی و کمبود معیارهای فضای عمومی مردم‌سالار است. نبود همه‌شمولی به ضعف کیفیت عملکردی فضاهای جمعی و نبود تعامل اجتماعی پویا انجامیده که برای سازمان اجتماعی و مدنی، افزایش آگاهی و مشارکت همگانی بسیار اساسی است. تقویت فضای تعامل چهره به چهره، بسترسازی برای برخورداری همگان از اطلاعات شهری و قابلیت حضور همه گروه‌های اجتماعی در فضاهای عمومی می‌تواند زمینه مشارکت عمومی را در عرصه‌های مختلف افزایش دهد.

واژگان کلیدی: فضای عمومی، مردم‌سالاری، مشارکت، شهر یزد

۱. مقدمه

امروزه اهمیت فضاهای عمومی در زندگی و حیات شهری بیش از هر زمانی از تاریخ بشر است. فضاهای عمومی شهری با گروه‌های اجتماعی رابطه‌ای دوسویه دارند، در عین شکل دادن این فضاها، از آنها تاثیر قابل توجهی می‌پذیرند. فضای عمومی در پهنه نظری‌اش با مفاهیم پرمزلتی چون مشارکت شهروندی، جامعه مدنی، نقدپذیری و تعامل اجتماعی پیوند یافته است. فضای عمومی بستر مناسبی را برای توزیع قدرت میان بازیگران و گروه‌های ذی نفوذ شهری را فراهم می‌سازد و در چنین زمینه‌ای موضوع ارزش فضای عمومی در پیوند با مردم‌سالاری در شهر اهمیت اساسی می‌یابد. فضای عمومی مردم‌سالار فرصت حضور و اظهار نظر و اثرگذاری و مشارکت شهروندان در امور مختلف امکان‌پذیر می‌سازد، از این رو در این مقاله با جستجوی معیارهای تاثیرگذار در ساختار و ماهیت فضای عمومی مردم‌سالار، وضعیت آن در شهر یزد را مورد واکاوی و تحلیل قرار داده و با مبنایی برای ارزیابی فضاهای عمومی شهر یزد پیشنهاداتی را برای بهبود مشارکت شهروندان ارائه می‌کند.

۱.۱. بیان مسئله

جوامع انسانی در ارتباط با شهر و محیط زندگی در بده بستانی همیشگی در حال تغییر و دگرگونی هستند و انسان به تناسب شعور و آگاهی و به اعتبار تراکم ارتباطش، مطالبات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ناگزیری دارد که در پهنه شهری می‌بایست پاسخ

گیرد (پاشگولاری، ۲۰۰۴: ۱۰۷). در این میان فضای عمومی به مثابه عنصری اثرگذار بر کیفیت و ویژگی زندگی اجتماعی شهری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است، از جمله تاثیر آن بر مشارکت عمومی و گسترش مردم‌سالاری یا دموکراسی شهری به عنوان فضایی برانگیزاننده و بستر ساز. فضای عمومی در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی و مدیریتی می‌تواند با یک رویکرد مردم‌سالار به طور سیستماتیک باعث مشارکت همه جانبه شود. اما مردم‌سالاری در فضای عمومی چه مفهومی دارد و چگونه باید ایجاد شود؟ در چه ابعادی تقویت مردم‌سالاری در فضای عمومی ممکن است و آیا شهری چون یزد این زمینه را فراهم کرده است؟ شهر یزد با یک خصوصیت ویژه بافت تاریخی و ارزشمند شهری متشکل از عناصر شهری مختلف از نمونه شهرهای بارز تاریخی در کشور است. اما گذشت زمان و رشد شهر در نقاط مختلف بدون توجه به نیاز و فرهنگ مردم باعث شده است بافت تاریخی موجود در حال از دست دادن عملکرد و در بافت جدید نیز ضعف عملکردها در ابعاد مختلف دیده شود. حضور مردم در فضای شهری چندان مداوم و پایدار نبوده و فضای عمومی ظرفیت مناسبی را برای مشارکت مردمی فراهم نیاورده است و مدیریت شهری کمتر به بستر کالبدی ایجاد زمینه مشارکت بیشتر مردم توجه داشته است. این پژوهش با هدف شناخت ظرفیت‌ها و ویژگی‌های فضای عمومی مناسب بر اساس مولفه‌های فضای عمومی مردم‌سالار، برای افزایش مشارکت مردمی انجام

گرفته است. این شناخت در ابعاد اجتماعی، کالبدی و مدیریتی فضای عمومی انجام می‌شود.

۲.۱. پیشینه پژوهش و مبانی نظری

مردم سالاری یا دموکراسی بحثی پردامنه است که در حوزه شهری بر موضوعات مدیریتی بر مردم سالاری یک مدینه فاضله نیست؛ مردم سالاری به مفهوم حفظ قدرت مردم و بهره‌وری از آن در موقعیت مناسب است (پورسل؛ ۲۰۱۶:۳۹۷). در این مورد، هر کس می‌پذیرد تا دولت بر اقداماتش نظارت کند، اما اجازه نمی‌دهد تا بر اندیشه‌اش غلبه شود (پوپر، ۱۳۸۰). برخلاف مردم سالاری یونان باستان، امروزه این مفهوم در زمینه‌ها و مقوله‌های مختلفی بسط داده شده است؛ بنابراین استنتاج تعریفی واحد از مردم سالاری دشوار است. همین‌طور، مردم سالاری دارای درون مایه‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بسیاری همچون لیبرالیسم، پراگماتیسم، نسبی‌گرایی، اصالت قرارداد، مساوات‌خواهی، فردگرایی، کثرت-گرایی و اثبات‌گرایی منطقی است، که هر یک از آنها نقش مهمی در استیفای آزادی و حقوق سیاسی و مدنی انسان ایفا می‌کنند (بشیریه، ۱۳۹۲). مفاهیم مردم‌سالاری و مشارکت در گرایش‌های شهری را در ابتدا بایستی در فرایند نگرش به مفاهیمی نظیر مشارکت شهروندی، مسئولیت‌پذیری عمومی، مردم سالاری مشورتی و مداخله ذینفعان در ممارست‌های شهری یافت که در طی سالهای متمادی در کشورهای توسعه یافته دائماً در حال تکامل بوده است (مونستالو، ۲۰۰۴). همین‌طور از نقطه نظر

تاریخی، می‌توان مفاهیم و مضامین مردم‌سالاری شهری را در بسیاری از موارد نظری همچون چشمان ناظر بر خیابان (جاکوب، ۱۹۶۱)^۳ اصل شخص ثانی (بیکن، ۱۳۹۱)، کولاز شهر (روو و کوتر، ۱۹۷۸) محیط‌های پاسخ‌ده (بتلی، الکک، مورین، مکگلین و اسمیت، ۱۳۹۱) و غیره جستجو نمود. در واقع، اگر شهروندان، فارغ از تفاوت‌های جغرافیایی و جنسیتی و قومیتی، به صورت فعال در مدیریت و خلق و استفاده از محیط شهری درگیر شوند، عملکرد محیط بهبود می‌یابد. شهر و شهروندان همواره اثرات مشترک متقابلی دارند؛ بنابراین، هر شهروند، خواه به صورت کارآمد و یا ناکارآمد، از طریق جامعه به شهر شخصیت می‌بخشد. در ارتباط با معیارهای شهری دارای ماهیت مردم‌سالاری می‌توان نظریات مطرح شده در چند سال گذشته را در جدول زیر مشاهده نمود:

3. Jacobs
4. Rowe & Koetter

1. Purcell
2. Mäntysalo

جدول ۱. معیارهای دارای ماهیت مردم‌سالاری شهری

منابع	پیامدهای ارزشمند	معیارهای مرتبط	نظریه	نظریه پرداز
لینچ، ۱۳۹۰	تداوم فرهنگی/ پویایی/ پایداری/ توازن محیطی/ تغییرپذیری	سرزندگی/ تناسب/ دسترسی/ کنترل/ کارایی/ عدالت	شکل خوب شهر	کوین لینچ
فرانسیس ^۱ ، ۱۹۸۷	افزایش نفوذپذیری/ کثرت گرایی و همه شمولی/ انعطاف پذیریو مشارکت جمعی/ پایداری محیطی	دسترسی ایمن و آزاد/ تنوع/ قابلیت مداخله و تغییر/ امنیت و سلامت زیست محیطی	خیابان های دموکراتیک	مارک فرانسیس
تیبالدز، ۱۳۸۷	نیل به ارزش های انسانی/ پایداری کالبدی و اجتماعی	کاربری‌ها و فعالیت‌های مختلط/ مقیاس انسانی/ آزادی عابریاده/ دسترسی برای همه/ طرح‌های خوانا/ محیط‌های ماندگار/ مدیریت تغییرات	ساخت شهرهای مردم دوستانه	فرانسیس تیبالدز
هاتن و هانتز ^۲ ، ۲۰۰۵	بروز آزادی و حق انتخاب/ دسترسی به امکانات شهری/ حضورپذیری در فضاهای باز/ کارایی محیطی/ زمینه گرایی/ تغییرپذیری/ پویایی	تنوع/ تمرکز جمعیتی/ دموکراسی/ نفوذ پذیری/ امنیت/ مقیاس مناسب/ طراحی ارگانیک/ اقتصاد مناسب/ روابط خلاقانه/ انعطاف پذیری/ مشورت و مشارکت استفادکنندگان	شهرهای پایدار	هاتن و هانتز
حبیبی، ۱۳۷۸	تبادل گفتمان/ ارتباطات اجتماعی/ اجماع نظرات متفاوت	کثرت گرایی/ قانون مندی/ ارتباط/ مشارکت	جامعه مدنی و حیات شهری	محسن حبیبی
بهزادفر و محمودی کردستانی، ۱۳۸۸ محمودی کردستانی و همکاران ^۳ ، ۲۰۱۲	پایداری و پاسخ دهنده محیطی	مدیریت شهری کارمد/ رفاه محیطی/ مشارکت در خلق و بهره مندی از فضا/ دسترسی برای همه/ آزادی حرکت در فضا	طراحی شهری مردم مدار	بهزادفر و محمودی کردستانی؛ محمودی کردستانی و همکاران
سانوف ^۴ ، ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸	تفهم امر مشارکت به عنوان یک ارزش آموزشی و حیاتی/ مداخله و اطلاع رسانی عمومی	دموکراسی مشارکتی و مشورتی در امور طراحی/ تعامل غیر منفعل	طراحی دموکراتیک و مشارکتی	هنری سانوف

ماخذ: (براتی ناصر و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰)

1. Francis
2. Houghton and Hunter
3. Mahmoudi Kurdistani et al
4. Sanoff

آنکه سعی بر تعیین ارتباط مردم‌سالاری و کالبد فضای عمومی، مردم‌سالاری و مدیریت فضای عمومی و همچنین مردم‌سالاری و جامعه مشارکت‌خواه به وجود می‌آید. (شکل ۱)

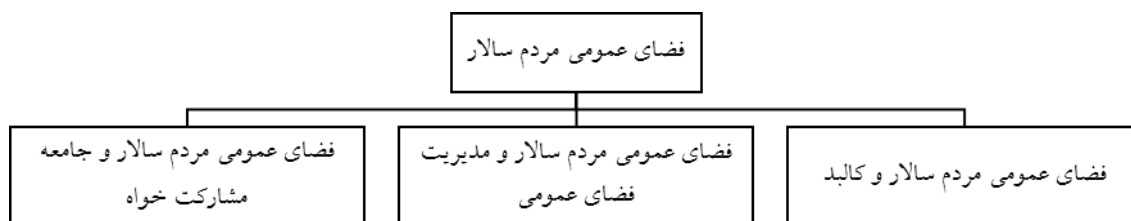
مردم‌سالاری و فضای عمومی

ارتباط بین مردم‌سالاری و فضای عمومی را می‌توان در نظریه قلمرو عمومی هابرماس بررسی نمود. مفهوم قلمرو عمومی به عنوان عنصر جدیدی در مباحثات نیمه دوم قرن بیستم مطرح شد که دو ویژگی اساسی دارد:

- فضا را به عنوان مکانی برای تعاملات چهره به چهره که متفاوت از دولت است در نظر می‌گیرد.
- حوزه عمومی با گسترش تسلط عمومی و مساوات‌طلبانه، که با اجازه مشارکت آزاد به همه اقشار از جمله قشر کارگر و زنان است (آریتزر، ۲۰۰۴: ۴۱) مشارکت تمامی گروه‌های اجتماعی را در نظر می‌گیرد.

گاهی نیز کنترل فضای عمومی توسط بخش مدیریتی، از حفظ و تامین امنیت مردم در فضای عمومی به سمت تامین امنیت مرکزیت و موجودیت خود سوق پیدا می‌کند. در این زمان دفاع از حقوق شهروندان در فضاهای عمومی، با توسل به مردم‌سالاری^۱ شهری امری اجتناب‌ناپذیر است. رابطه بنیان‌پیوند در شهرها، فضاهای عمومی شهر مانند پارک‌ها، بوستان‌ها، خیابان‌ها، بازار و ... است که محل تعامل مردم با یکدیگر و مردم با مدیریت شهری، قوانین شهری و مولفه‌های کیفی رفتار، عملکرد، گفتار، کنش و معیشت شهروندان است (پاشگولاری، ۲۰۰۴: ۱۰۹) (کارمونا، ۲۰۰۶: ۱۱۵). مردم‌سالاری شهری برقرارکننده پیوند میان فضای عمومی و مدیریت این فضا است و می‌توان کیفیت انعکاس و تاثیر ساختار کالبدی و اجتماعی فضای عمومی و همچنین بازتاب سیاست‌های مدیریت شهری در فضای عمومی را با استفاده از اصول مردم‌سالاری دریافت. شهر را می‌توان در برگزیده کالبد، مدیریت و جامعه شهری دانست و شهر عبارتست از کالبدی برای فعالیت‌های اجتماعی سازمان‌یافته قلمداد کرد (کامروا، ۱۳۸۸: ۹). فضای عمومی نیز به عنوان بخش مهمی از یک شهر، سیستمی است که با توجه به اهمیت مدیریت، کالبد و مردم دارای سه عنصر اساسی مدیریت فضای عمومی، جامعه و کالبد می‌باشد. با بررسی تأثیر ظرفیت‌های فضاهای مردم‌سالار بر این عناصر است که نیاز مشارکت از طرف مردم با استقبال مدیران شهری در یک فضای درخور فراهم می‌شود. حال

1. Democracy
2. Carmona

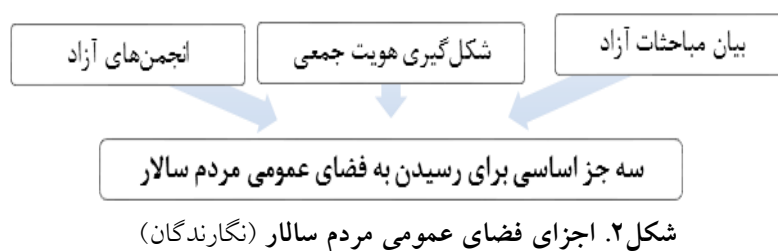

شکل ۱. نمودار مولفه‌های فضای عمومی مردم سالار (نگارندگان)

- در جوامع مردم سالار، فضاهای عمومی مکان‌های تجمع شهروندان به منظور بیان مخالفتها و موافقت-هایشان است. این فضاها مکان‌هایی برای نمایش نوشته‌ها، نظرات و سخنرانی‌ها می‌باشند. دنیس وود^۱ (۱۹۸۱) اشاره می‌کند که فضای عمومی مکانی است که تغییرات در آن برانگیخته می‌شود و اقدامات متقابل در آن تنظیم می‌شود (شفتو^۲، ۲۰۰۸: ۱۵). از این دید بحث فضاهای عمومی پیوندی با بحث حق به شهر یافته است (Harvey, 2008). استفاده از مفهوم مشارکت عمومی سه جز اصلی حوزه عمومی را به هم متصل می‌کند. این مفهوم از دیدگاه افراد مختلف از جنبه‌های مختلف تعریف شده است:
- **شری ارنشتاین** به ساده‌ترین شکل، مشارکت مردمی را **قدرت شهروندی** تعریف می‌کند.
- **سانوف**: مشارکت به معنای همکاری مردم در پی اهدافی است که خود آن را تعریف کرده‌اند. وی مشارکت اجتماعی را به معنی دخالت مردم در ایجاد و مدیریت محیط-های طبیعی و مصنوعی خود می‌داند (برک-پور، ۱۳۹۰: ۳۰) (ابراهیمی مجرد، ۱۳۷۷: ۲).
- **نیومن (۲۰۰۵)** پیشنهاد می‌کند که حکمروایی مشارکتی می‌تواند به عنوان یک منطق سیاسی جدید از طریق شهروندان، کاربران یا اجتماعات دیده شود (پیرس^۳، ۲۰۱۰: ۱۴).
- **آندرا کرنوال^۴** بین فضاهای مشارکتی با دعوت افراد از بالا و افراد از پایین توسط خلاقیت، تمایز قایل می‌شود و معتقد است **خلاقیت و نوآوری** مبتنی بر مشارکت مستقیم مردم به خصوص فقرا در فرایند تصمیم‌سازی حائز اهمیت است (همان: ۱۵). **پیرس** اعتقاد دارد در فرایند مشارکت برای مردم-سالارسازی همه به دنبال ارتقا مشارکت و مدیریت آن به وسیله تشکیل اجتماعات و افزایش مسئولیت-پذیری می‌باشند (همان: ۱۱۷).
- با توجه به تعاریف مرتبط با مفهوم مشارکت و حوزه عمومی، سه جز اساسی به طور پیوسته برای نیل به سوی فضای عمومی مردم سالار ضروری است (شکل (۲):

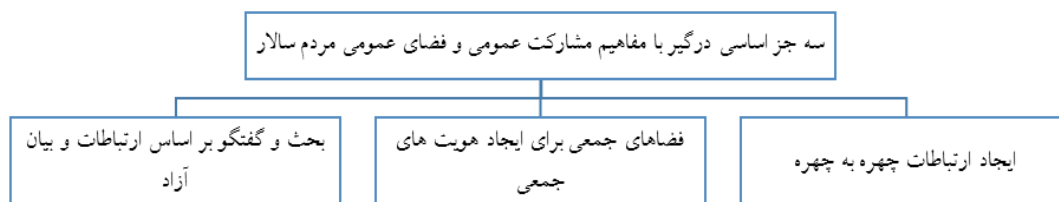
3. Pearce
4. Andrea Cornwall

1. Denis Wood
2. Shaftoe

- جنبش‌های اجتماعی به مسائل مباحثه‌ای به وسیله معرفی در سطح عمومی پاسخگو هستند.
 - با اتصال مباحثات به شکل نهادی به فکر قابلیت پاسخگویی در سطح عمومی باشد (همان: ۵۲).
- با توجه به این مباحث می‌توان گفت: مشارکت عمومی و فضای عمومی مردم‌سالار با چند جز اساسی درگیر است (شکل (۳)).

- به همراه این سه مکانیزم، دو مورد دیگر را به مباحثات متصل می‌سازد: فضای عمومی و پاسخگویی (آریتزر، ۲۰۰۲: ۵۱). سه مکانیزم به شرح زیر می‌باشد:
- شکل‌گیری در سطح عمومی که شامل مباحثات چهره به چهره، بیان آزاد و ارتباطات است. این مکانیزم‌ها نقش مهمی در پاسخگویی سیاسی دارند.

شکل ۳. اجزای درگیر با مشارکت و فضای عمومی مردم سالار (نگارندگان)

دولت در شرایط برابر و برخوردار از اطلاعات و امکانات مساوی زمینه مشارکت افراد را به وجود می‌آورد (یزدان‌پناه، ۸۶: ۱۱۴). در این ارتباط نظریه کلاسیک مردم‌سالاری مشارکتی آموزش کل افراد جامعه تا سطحی که توانایی‌های فکری، عاطفی و اخلاق به اندازه تمام استعدادشان رشد کند و آنان به طور آزادانه و فعال به یک اجتماع اصیل ملحق شوند

مردم‌سالاری و جامعه مشارکت‌خواه

جامعه از نظر دانشمندان علوم اجتماعی به انسان‌هایی گفته می‌شود که پراکنده نباشند، گردهم آمده و در فعالیت‌هایی که برای اداره و تدبیر زندگیشان ضرورت دارد تشریک مساعی کنند (کامروا، ۱۳۸۸: ۴). بنابراین در ذات یک جامعه خصوصیات مشارکتی وجود دارد. جوامع مدنی با تشکل‌های مستقل از

را ضروری می‌داند (باندروز، ۲۰۰۴: ۳۱۱). به باور هابرماس مردم در جست‌وجوی رابطه، تحریف نشده‌اند، و این تحریف نشده یعنی یک موقعیت ایده‌آل گفتگو که به طور کامل باز باشد (همان: ۴۲). وی موقعیت ایده‌آل گفتگو را زمانی تحقق‌پذیر می‌داند که مردم بتوانند بر اساس یک عقلانیت ارتباطی حق انتخاب آزاد داشته باشند. عقلانیت ارتباطی مستلزم رهاسازی و رفع محدودیت‌های ارتباط است. هابرماس، با تأکید به یک جامعه عقلانی، رفع محدودیت‌های ارتباطی و افکار آزادانه را اساس شکل‌گیری جامعه مشارکتی می‌داند. عقلانیت در جامعه مورد نظر هابرماس در تعاریف تونیز معروفترین نظریه‌پرداز جامعه و اجتماع نیز جای می‌گیرد به طوریکه جامعه را گزلفاشافت مبتنی بر عقلانیت ابزاری با ویژگی ذاتی عقلانیت و حسابگری

می‌پندارد. در مقابل واژه گمیشافت یا همان اجتماع را مطرح می‌سازد و آن را بر اساس عناصر مکان، ذهن، خویشاوندی، همسایگی و دوستی تعریف می‌شود (Inglis, 2014). نظریه کنش ارتباطی هابرماس جامعه عقلانی با ویژگی‌هایی چون: فضای ایده‌آل برای گفتگو، ذهن و افکار آزاد در عرصه عمومی و تونیز اجتماع را بر اساس روابط نزدیک و صمیمانه معرفی می‌کنند. نقطه اشتراک این دو نظریه موضوع ذهنیت مشترک است بطوریکه کنش‌های ارتباطی را بدون وجود یک ذهنیت مشترک غیرممکن می‌سازد (شکل (۴)) (همان: ۴۳). با کشف و دسته‌بندی ذهنیت‌های مشترک می‌توان مشخص کرد مشارکت برای چه کسی؟ در چه زمینه‌ای؟ کجا؟ برای چه؟ چگونه؟ باید صورت پذیرد.

شکل ۴. ویژگی‌های مورد نیاز شکل‌گیری ذهنیت مشترک در جامعه و اجتماع (نگارندگان)

مدیریت فضای عمومی و مردم‌سالاری

سازماندهی و اداره شهر، با تأکید بر اصول شهروندی و مردم‌سالار شهری و محلی، بحث مهم قرن ۲۱ است، مدیریت استراتژیک مراکز شهری و فضاهای عمومی می‌تواند باعث جذابیت، پویایی، سرزندگی و در عین حال کاهش‌دهنده تراکم جرم و رفتارهای ضد اجتماعی شود (شفتو، ۲۰۰۸: ۳۱). نحوه مدیریت فضای عمومی به اندازه ویژگی‌های فیزیکی

آن مهم است. طبق نظر وود و هلاند^۱ اگر نظم زیادی بر فضاهای عمومی حاکم باشد این مکان‌ها کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند و مردم، حتی افراد قانونمند ترس استفاده از این فضاها را دارند و این فضاهای با جو سنگین، احساس ناراحتی را برای کاربران ایجاد می‌کند (همان: ۱۱۵). بنابراین مدیریت فضا نباید با ایجاد نظم زیاد، باعث غیرمعمولی شدن این فضا نسبت به عمومی بودن آن شود بلکه باید

- کنترل سخت (فعال) از افسران امنیتی محرمانه، دوربین‌های تجسس و مقرراتی که، چه فعالیتهای معینی را منع کند چه آنها را به عنوان موضوع مجاز بپذیرد، برنامه‌ریزی، زمان‌بندی استفاده می‌کند.

- کنترل نرم (غیرفعال) با توجه به محدودیتهای نمادین، بصورت منفعلانه، فعالیتهای نامطلوب را سست می‌کند و بر فراهم نکردن تسهیلات مشخصی تمرکز دارد (کارمونا، ۲۰۰۶: ۱۱۷). بنابراین در مدیریت فضای عمومی توجه به شیوه‌های کنترل، کاربری‌ها، تامین امنیت و چندی دیگر برای حرکت به سمت مدیریت مردم‌سالار فضای عمومی مهم است.

۲. روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی از نوع توسعه‌ای و کاربردی است. چارچوب نظری پژوهش با بررسی و تحلیل منابع کتابخانه‌ای داخلی و خارجی (متون و تجربیات عملی) فراهم شده است. همین‌طور اطلاعات مورد نیاز نیز از طریق مطالعه اسناد و مدارک و نیز مصاحبه با مردم و مشاهدات میدانی جمع‌آوری و پرسشنامه شده است. پرسشنامه با طرح ده سوال مبتنی بر شاخصه‌هایی که نیاز به بررسی با پرسشنامه دارد تهیه و ارائه شد. در واقع این نوشتار با روشی اسنادی و پیمایشی در پی استدلال نظری فرآیند حصول به مردم‌سالاری در فضای عمومی است تا کمیت و کیفیت مشارکت و حضور مردم در فضای عمومی را روشن و با استفاده از نظرات

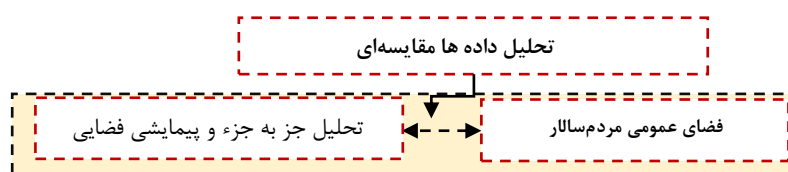
افزایش جذابیت، امنیت، کاهش جرم و جنایت و ایجاد تصویر ذهنی زیبا از فضای عمومی یک شهر را فراهم کند. چهار بعد مدیریت فضای عمومی شامل: ۱. هماهنگی مداخلات، تنظیم کاربری‌ها و تناقض بین آنها ۲. تعریف و گسترش حفظ و نگهداری فضای عمومی ۳. سرمایه‌گذاری در فضاهای عمومی ۴. خدمات مربوطه است (کارمونا و همکاران، ۲۰۰۸: ۶۵). با درک محیط و افراد حاضر در فضا می‌توان شیوه‌های مدیریتی شایسته‌ای داشت. به طور مثال به منظور حفظ امنیت بهتر از افراد با یونیفرم‌های خاص جهت اطمینان به کاربران استفاده می‌شود که با مسائل روز مدیریتی نیز همگام هستند. روپل و ناکس^۱ بیان می‌کنند که شهروندان ظرفیت قابل توجهی برای کنترل به صورت مستقل دارند و خود در صورت بروز مشکل در فضاهای عمومی راهی برای سازگاری با نیازهای متفاوت و رفتارهای قابل قبول می‌یابند (شفوتو، ۲۰۰۸: ۱۲۷). اما همیشه فعالیت‌هایی هستند که در این فضاها دچار محدودیت است و باید مدیریت این فضا به نحوی باشد که رفتاری مثل کلام یا حرکات ناپسند، رفتار بی‌ادبانه و پرسروصدا، آوازخواندن، نواختن آلات موسیقی، خیره شدن غیرضروری، دویدن، آوردن حیوانات اهلی، فعالیت غیرتجاری، توزیع تبلیغات بازرگانی، قصور از پوشیدگی کامل یا نشستن بر روی زمین بیشتر از پنج دقیقه به نحوی مناسب و مطلوب یا بدون مزاحمت صورت پذیرد. لوکایتو سایدرز و بنرجی به دو نوع کنترل اشاره می‌کنند:

1. Worpole and Knox

۲.۱. تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها بر اساس شاخصه‌های به دست آمده با روش مقایسه‌ای به صورت جز به جز فضایی انجام شده است. داده‌ها در این بخش شامل داده‌های مربوط به داده‌های میدانی و مطالعاتی می‌باشند.

عموم مردم بتواند پیشنهادهایی را ارائه کند که تا حد چشمگیری در دو مقیاس بزرگ و کوچک ظرفیت‌های فضای عمومی افزایش یابد و با تحلیل به عمل آمده بر مبنای شاخصه‌های فضای عمومی مردم‌سالار پیشنهادات مناسب و استراتژیک ارائه می‌شود.

شکل ۵. فرآیند تحلیل داده‌ها (نگارندگان)

جامعه آماری و حجم نمونه

به دلیل اهمیت محله‌ها در شهر یزد به عنوان بستر حضور مردم و نیاز به تحلیل برخی از شاخص‌های پیشنهادی در سطح محله، دو محله از بافت قدیم (لب خندق) و جدید (محله صفائیه) با دو زیرمحله صفائیه و پشت سیلو)) به عنوان نمونه‌ای از مهم‌ترین محله‌های قدیم و جدید با فضاهای عمومی متنوع و گسترده رشد مورد بررسی قرار گرفته است. حجم نمونه آماری با توجه به جمعیت ۱۴ هزار نفری، با استفاده از فرمول کوکران با خطای ۰/۰۱ درصد بالغ بر ۳۷۶ پرسشنامه است.

متغیرها و شاخص‌های پژوهش

مردم‌سالاری شهری برقرارکننده پیوند میان فضای عمومی و مدیریت این فضا است و کیفیت انعکاس و تاثیر ساختار کالبدی و اجتماعی فضای عمومی و سیاست‌های مدیریت شهری در فضای عمومی قابل مشاهده است. فضای عمومی اغلب نیاز به نوعی تعادل بین آزادی و کنترل دارد تا میان منافع شخصی و جمعی تعادل برقرار کند. فضای عمومی مردم‌سالار در سه زیرسیستم فضای عمومی نقش اساسی دارد که تاثیر هر کدام، در مشارکت‌پذیری عرصه عمومی، با معیارهای واحد، شناسایی و معرفی شده در جدول (۲) قابل ارزیابی می‌باشد:

جدول ۲. شاخصه‌ها و معیارهای مورد نیاز برای شناسایی ظرفیت فضای عمومی مردم‌سالار

شهرمشارکت محور			
فضای عمومی مردم سالار	شاخصه‌ها		
	معیار واحد	سطح	فضای عمومی ارائه دهنده هویت جمعی.
			شهر
فضای عمومی گفتگو محور	مکان‌های عمومی پاسخگو	شهر	فضای عمومی
		شهر	مکان‌هایی با امکان ارائه اطلاعات، نوشته، نظرات و سخنرانی مردم.

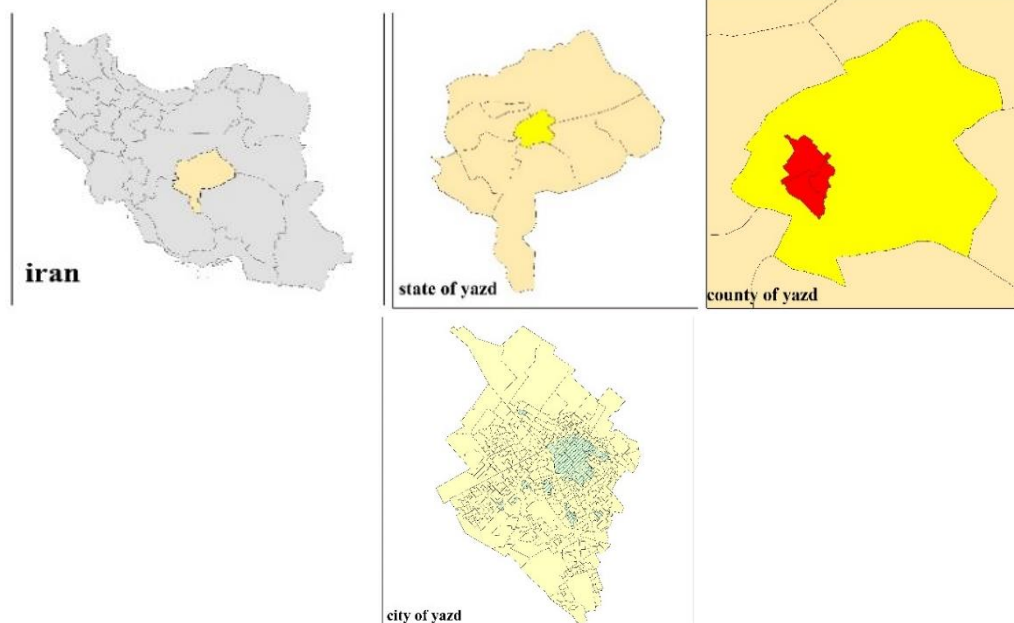
شهر مشارکت محور			
معیار واحد	سطح	شاخصه‌ها	
	محل	نظم فضایی متعادل (اشاره به فضاهای خشک شطرنجی)	
شناخت مناسب مردم از هم و فضای عمومی	هر دو	وجود تشکلات و نهادهای مدنی (انجمنهای صنفی، نهادهای محلی و NGO)	
	محل	تصور مناسب از حقوق مدنی و اجتماعی در بیان عقاید	
	شهر	سطح آگاهی بالای مردم	
فضای غیر استبدادی	محل	باقابلیت حضور تمامی گروه‌های اجتماعی، جنسیتی و سنی (همه شمول)	
	شهر	کنترل نرم و مدیریت فضا با حفظ کارهای روزمره	

ماخذ: (نگارندگان)

قلمرو جغرافیایی پژوهش

قدیم و ۲۰ محله جدید (طرح تفصیلی یزد) است. محله‌ها و فضاهای عمومی در شکل (۸) و (۹) قابل مشاهده است.

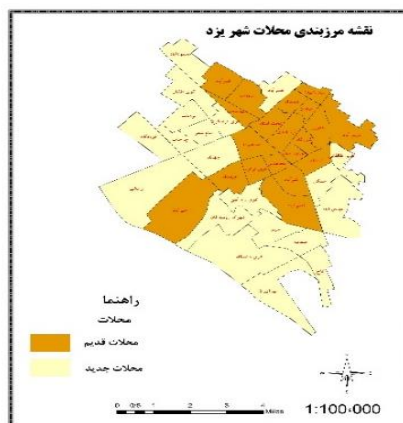
شهر یزد به عنوان مرکز سیاسی استان و شهرستان یزد وسعتی در حدود ۵,۹۹ کیلومتر مربع دارد. در حال حاضر در شهر یزد ۵۲۹۶۷۳ نفر ساکن هستند. این شهر دارای دو بافت کاملاً متفاوت شامل ۲۰ محله

شکل ۶. موقعیت شهر یزد در سطوح مختلف تقسیمات کشوری ایران

شکل ۸. به فضای عمومی در یزد (طرح تفصیلی یزد
۱۵۹: ۱۳۸۶)

شکل ۷. محله‌های شهر یزد

۳. یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش حاصل از تحلیل شاخصه‌های بیان شده برای فضای عمومی مردم‌سالار در شهر یزد است، که با توجه به جدول شماره (۳) در کالبد، فضای عمومی گفتگو محور، در اجتماع، شناخت مردم از یکدیگر و فضای عمومی و در مدیریت، فضای عمومی غیراستبدادی پیگیری می‌شود.

فضاهای عمومی گفتگو محور در شهر

فضای گفتگو محور، فضایی است که مردم آزادانه امکان حضور و بیان داشته باشند. برای شناسایی و تحلیل این فضاها در شهر یزد چهار شاخص وجود دارد: ۱- فضای عمومی ارائه‌دهنده هویت جمعی ۲-

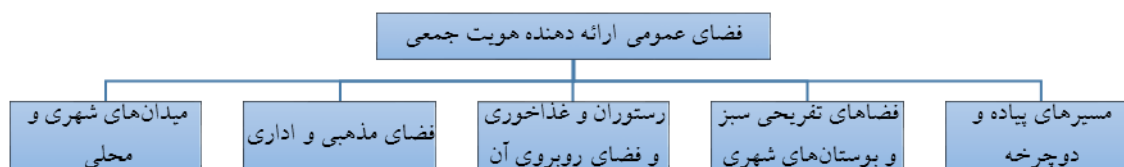
مکان‌های پاسخگو ۳- مکان‌هایی با امکان ارائه اطلاعات، نظرات و سخنرانی مردم ۴- نظم فضایی متعادل.

فضای عمومی ارائه دهنده هویت جمعی در

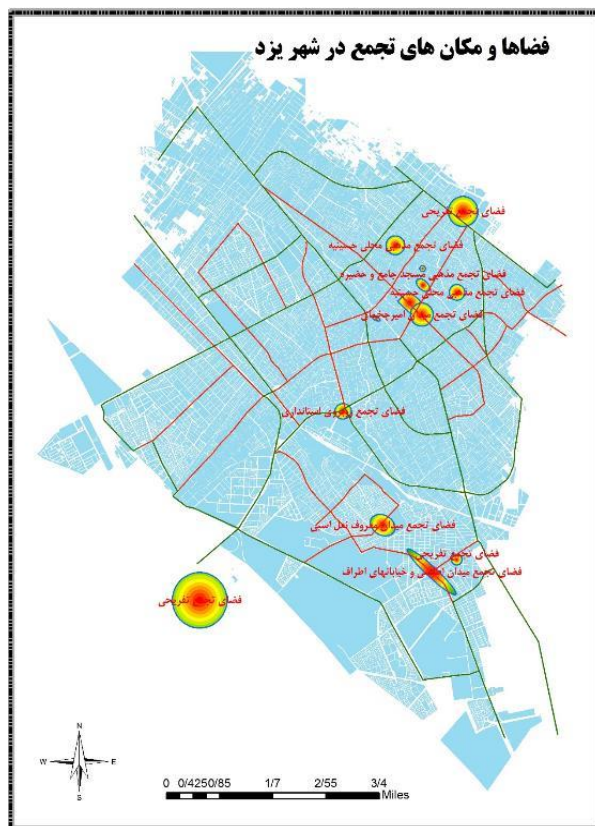
شهر یزد

این فضاها در ذهن مردم هویت تجمعی شهر و محله را دارد. دسته‌بندی این فضاها در موارد زیر می‌باشد:

در شکل (۱۱) موقعیت و در جدول (۳) وضعیت هر کدام از این فضاها مورد بررسی قرار گرفته شده است.

شکل ۹. دسته‌بندی فضای عمومی با هویت جمعی

شکل ۱۰. فضاها و مکان‌های با هویت جمعی شهر یزد (نگارندگان)

جدول ۳. وضعیت فضاهای عمومی با هویت جمعی و تاثیر روی مشارکت مردم شهر یزد

تاثیر در مشارکت مردم	عاملین	ماهیت فضا	فضا و مکان تجمع
این فضا با مدیریت دولتی باعث افزایش حس امنیت و حضور برای فعالیت‌های تفریحی شده. و مشارکت در فعالیت‌ها را بهبود بخشیده است.	دولتی	تفریحی	پارک کوهستان، آزادگان، بزرگ شهر
در این فضا مردم به علت مدیریت مردمی فضا و فعالیت‌های متناسب با باورهای مردم سطح حضور و همکاری و مشارکت بسیار خوبی دارند.	مردمی	مذهبی محلی	حسینه‌ها و تکیه‌ها
این فضا با مدیریت مردم محل، تجمع کل شهر در مراسم مذهبی با رقابت محله‌ها و نمایش توانایی محله عملکرد مشارکتی دارد.	مردمی	مذهبی شهری	مسجد حسیره و جامع
مراسم مذهبی با مدیریت دولتی و سخنرانی مقامات دولتی علت تجمع مردم است. استقبال از این فضا در مراسم مذهبی کم است.	دولتی	مذهبی و اجتماع دولتی	میدان امیر چخماق
در این فضا مردم در اقصای صنفی مختلف به صورت خودجوش حضور می‌رسانند و مشارکت دارند.	مردمی	اعتراض و اعتصاب	فضای روبروی استانداری
این فضا از فضاهای جدید و تازه هویت یافته است که توسط مردم شکل می‌گیرد. مردم با هر اتفاقی در سطح ملی و شهری بازتاب اعتراضی یا همراهی خود را در این فضا نشان می‌دهند.	مردمی	اعتراض و جشن ملی	میدان نعل اسبی، اطلسی

ماخذ: (نگارندگان)

مکان‌های پاسخگو در شهر یزد

مکان‌های پاسخگو با توانمندی حضور و اظهار نظر آزاد مردم از الزامات مهم فضای عمومی مردم- سالار است. این مکان‌ها در شهر یزد در مجاور ادارات دولتی قابل بررسی است. که جدول زیر آن را نشان می‌دهد.

جدول ۴. فضاهای پاسخگو در شهر یزد

پارک کنار شهرداری یزد	فضای باز روبروی استانداری
طراحی این فضا، فضای باز مناسب تجمع را ایجاد نمی‌کند. تنها خصوصیت آن مجاورت با شهرداری و فضای باز پیاده‌رو است.	این فضا در اصل پارکینگ روباز است که گاهی برای تجمع مقابل استانداری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ماخذ: (نگارندگان)

مکان‌هایی با امکان ارائه اطلاعات، نوشته،

نظرات و سخنرانی مردم در شهر یزد

این مکان‌ها مربوط به فضاهایی است که برای نصب فراخوان‌های دولتی، مردمی، تبلیغات شهری، محل قراردادن روزنامه، امکانات رایانه‌ای، استفاده از محیط مجازی و همچنین سخنرانی مردم است، تا مردم در جریان امور مربوط به شهر خود قرار گیرند.

مکان‌هایی با چنین خصوصیتی در شهر یزد وجود ندارد.

نظم فضایی متعادل (اشاره به فضاهای خشک شطرنجی) در شهر یزد

ساخت‌های شطرنجی ماهیتاً خشک نیستند. عواملی آن را این چنین می‌سازند. نظم فضایی معابر یک محله تاثیر زیادی برای حضور در فضاهای عمومی دارد. در شهر یزد در دو بافت قدیم و جدید ساختار معابر کاملاً متفاوت است. در محله قدیم لب خندق شامل یک سیستم ارگانیک با الگوی شعاعی و محله صفائیه شطرنجی خشک و کاملاً منظم و محله سیلو داری شبکه شطرنجی متعادل تری است.

نظم فضایی متعادل شامل ویژگی‌های: ۱- توجه به عابر پیاده و مقیاس انسان‌محور ۲- امنیت حرکت پیاده متأثر از تقاطعات ۳- تنوع مسیرهای حرکتی و دسترسی‌ها ۴- ساختاری مبتنی بر برخوردهای اجتماعی پایدار است (کاشی، جیکوبز، هابرماس). براین اساس شبکه محله‌های سیلو، صفائیه و لب خندق تحلیل می‌شود.

جدول ۵. وضعیت نظم فضایی متعادل در محله‌های یزد

محله صفائیه (شکل ۱۱)	محله سیلو (شکل ۱۲)	محله لب خندق (شکل ۱۳)
دارای شبکه شطرنجی غیرمنعطف. تعداد تقاطعات بسیار زیاد و در فاصله صد متر دو تقاطع وجود دارد. سطح نفوذپذیری به علت بلوک‌های کوچک و تقاطعات زیاد بالا. کمترین عرض معابر ۲۰ و ۲۴ متر که مقیاس انسانی قرار ندارد.	دارای شبکه شطرنجی منعطف و متنوع. تقاطعات متنوع و سلسله مراتبی است. مسیرهای حرکتی متنوع و انسجام دسترسی حس محله‌ای را ایجاد می‌کند. نفوذپذیری به علت بلوک‌های کوچک و تقاطعات متنوع و مناسب، مطلوب است. عرض معابر متنوع و بسته به سطح دسترسی	دارای ساختار شعاعی و ارگانیک. تقاطعات بسیار کم مسیرهای حرکتی متنوع و انسجام دسترسی حس محله‌ای را ایجاد می‌کند. سطح نفوذپذیری به علت بلوک‌های نامعلوم و تقاطعات کم پایین می‌باشد. عرض معابر متنوع و بسته به سطح دسترسی

محلۀ صفاثیه (شکل ۱۱))	محلۀ سیلو (شکل ۱۲))	محلۀ لب خندق (شکل ۱۳))
	از ۸ تا ۲۴ متر می‌باشد.	از ۳ متر تا ۲۴ متر است.
نظم فضایی یکنواخت و خشک	نظم فضای متعادل	نظم فضایی نامتعادل و متنوع

ماخذ: (نگارندگان)

شناخت مناسب مردم از یکدیگر و فضای

عمومی در شهر یزد

این معیار از معیارهای اجتماعی در فضای عمومی مردم سالار است. شاخصه‌های این معیار شامل ۱- تصویر ذهنی مناسب مردم از محلۀ و شهر ۲- تصور مناسب از حقوق مدنی و اجتماعی در بیان عقاید ۳- سطح آگاهی بالای مردم، است.

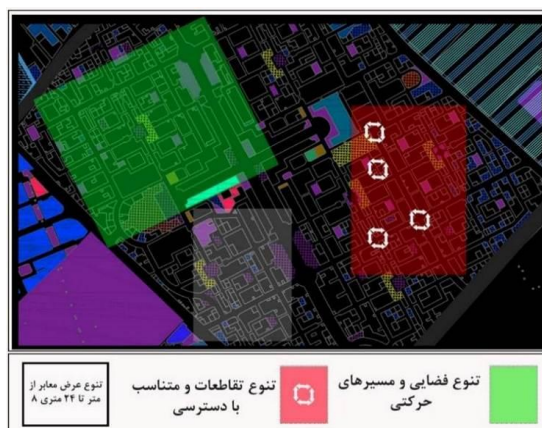
وجود تشکلات و نهادهای مدنی مثل انجمن‌های

صنفي، نهادهای محلی و NGO فضای عمومی

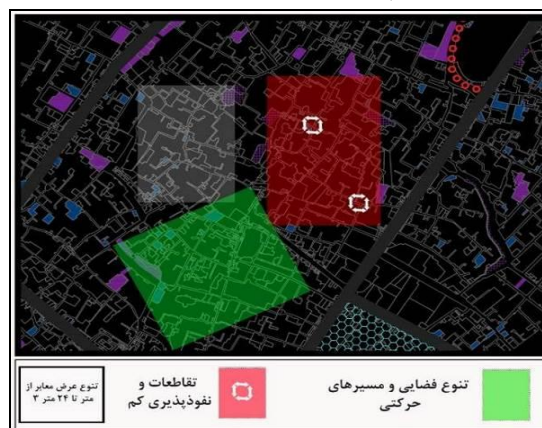
اگر چه در شهر یزد انجمن‌های صنفي و محلی وجود دارد اما فعالیت این نهادها با مدیریت شهری ضعیف است. مهمترین نهاد مردمی که در یزد خیلی کارایی دارد موسسات هیات‌های مذهبی است که در محله‌های قدیم و بعضی از محله‌های جدید قرار دارد. خصوصیات این نهادها که جایگاه قوی در بین مردم دارد شامل ۱- دسترسی آسان ۲- مردمی و محله‌ای ۳- دارای سازوکار مشخص مدیریتی ۴- وجود بعضی عناصر مثل کتابخانه، مسجد و فضاهای فرهنگی مطبوع مردم در مجموعه موسسه است. این خصوصیات باعث می‌شود مردم یزد رابطه دو طرفه-ای با نهادها برقرار کنند ولی با نهادهای دولتی ارتباط چندانی ندارند.

شکل ۱۱. نظم فضای محلۀ صفاثیه (نگارندگان)

شکل ۱۲. نظم فضای محلۀ سیلو (نگارندگان)

شکل ۱۳. نظم فضای محلۀ لب خندق (نگارندگان)

شکل ۱۴. نمودار ارتباطات موسسات مذهبی و مردم و نهادهای دولتی (نگارندگان)

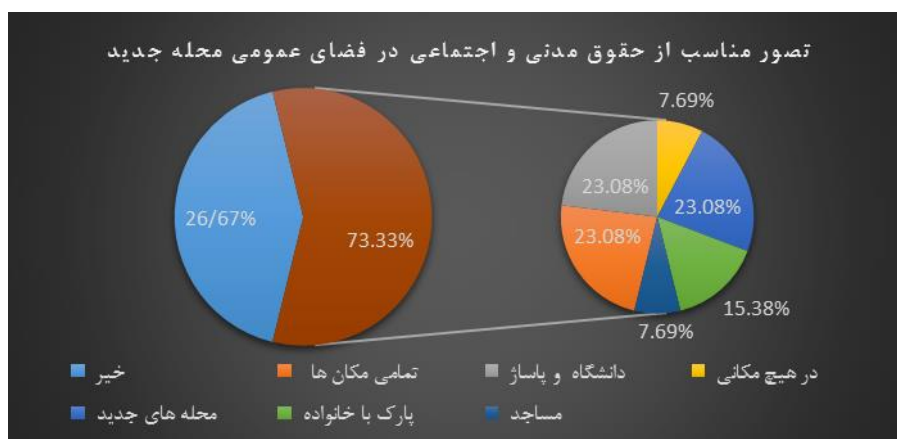
دارید؟ در کدام مکان شهر حس احترام و شهروندی بیشتری دارید؟ شکل (۱۶) و (۱۷) نتایج این سوال را در دو محله جدید و قدیم نشان می‌دهد:

تصور مناسب از حقوق مدنی و اجتماعی در

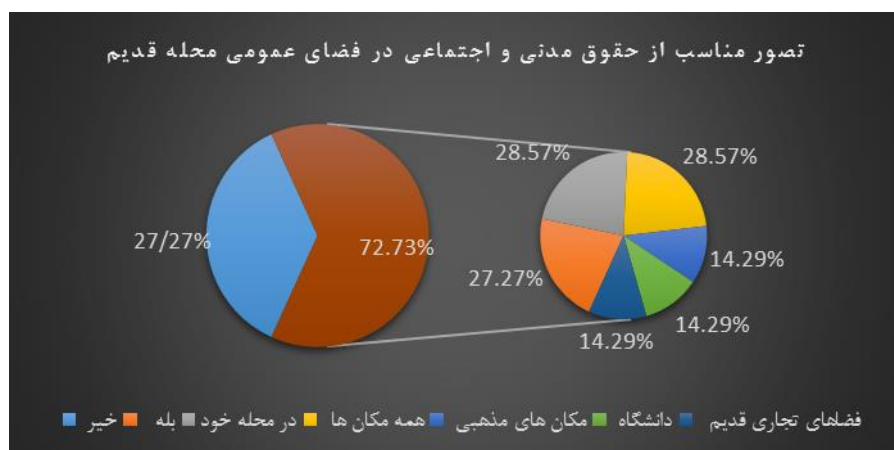
بیان عقاید

این شاخصه با استفاده از پرسشنامه بررسی شده

است. با طرح سوال: آیا در شهر یزد حق شهروندی

شکل ۱۵. تصور مردم از حقوق مدنی و اجتماعی خود در محله جدید (نگارندگان)

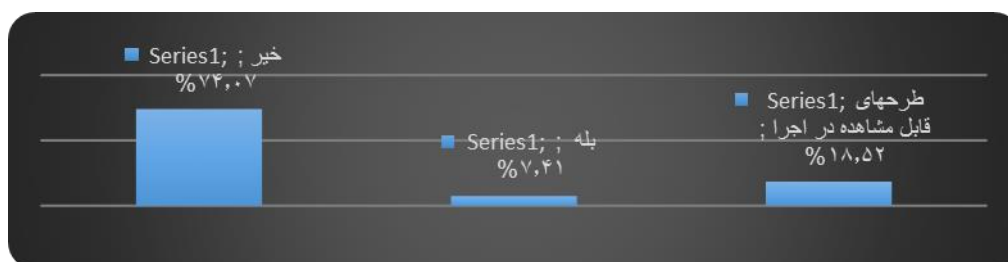
شکل ۱۶. نمودار تصور مردم از حقوق مدنی و اجتماعی خود در محله قدیم (نگارندگان)

نیز این موضوع را مشخص می‌کند که مردم محله قدیم نیز حق شهروندی را در این فضاها حس کرده و برای خود قائل هستند.

سطح آگاهی مردم در یزد

سطح آگاهی مردم با استفاده از سوال: آیا شما از جدیدترین تصمیمات در مورد شهر و محله آگاهی دارید؟ در کدام یک از طرح‌های شهری مشارکت داشته‌اید؟ چگونه؟ مورد تحلیل قرار می‌گیرد. نتایج به دست آمده در شکل زیر آمده است.

در هر دو محله بیش از ۷۰ درصد مردم تصور مناسبی از حقوق مدنی و اجتماعی خود در شهر دارند. اما در محله جدید این حق بیشتر در دانشگاه و پاساژهای شهر وجود دارد. البته ۲۳ درصد در تمامی مکان‌ها این حق را احساس می‌کنند. با توجه به باز بودن فضا و اشاره مردم به دانشگاه، محله‌های جدید، مسجد و پارک نشان می‌دهد که این فضاها از این بعد دارای قوت بیشتر هستند. در محله قدیم نیز با تصور ۷۰ درصد، این حق را بیشتر در محله خود متوجه می‌شوند. پاسخ به مکان‌های مذهبی، دانشگاه و پارک

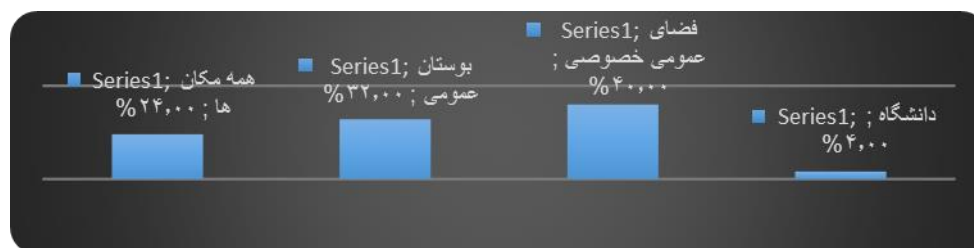
شکل ۱۷. میزان آگاهی از جدیدترین تصمیمات شهر یزد (نگارندگان)

فضا با قابلیت حضور تمامی گروه‌های اجتماعی جنسیتی و سنی (همه شمولی)
مردم شهر یزد در فضاهای عمومی به طور معمول حضور پیدا می‌کنند. اما از آنجایی که برای افزایش سطح مشارکت نیاز به گروه‌های مختلف و حضور به صورت گروهی است با طرح سوال: در کدام یک از مکان‌های عمومی شهر می‌توانید با هر فردی حضور داشته باشید؟ این وضعیت مورد بررسی قرار گرفت. مردم بیشتر در فضاهای عمومی خصوصی می‌توانند با هر فردی حضور پیدا کنند این در حالی است که پارک‌ها نیز جزء پاسخ به این سوال بوده است.

آگاهی مردم از جدیدترین تصمیمات در سطح بسیار پایینی است. شکل (۱۸) نشان می‌دهد مردم یزد شناخت مناسبی از آینده شهر خود در زمینه تصمیمات جدید نداشته و معلوم نیست تصمیمات جدید مطابق با خواسته‌های مردم می‌باشد یا نه.

فضای غیر استبدادی در فضای عمومی شهر یزد

این معیار از معیارهای مورد نظر مدیریت فضای عمومی مردم‌سالار است و با استفاده از دو شاخصه فضا با قابلیت حضور تمامی گروه‌های اجتماعی، جنسیتی و سنی و کنترل فضا بررسی و تحلیل شده است.

شکل ۱۸. وضعیت حضور در فضای عمومی با هر فردی (نگارندگان)

کنترل نرم فضای عمومی شهر یزد

منظور از کنترل نرم فضا به صورت منفعلانه و برای جلوگیری از فعالیت های نامطلوب است به طور مثال کنترل توالت های عمومی. در واقع این کنترل برای افزایش سطح امنیت مردم شهر است و باعث

افزایش حضور بیشتر مردم در فضا می شود. بررسی این شاخصه را در یزد می توان با بررسی سیستم کنترلی که در شهر وجود دارد، مورد تحلیل قرار داد

جدول ۶. بررسی عوامل کنترل فضای عمومی در شهر یزد

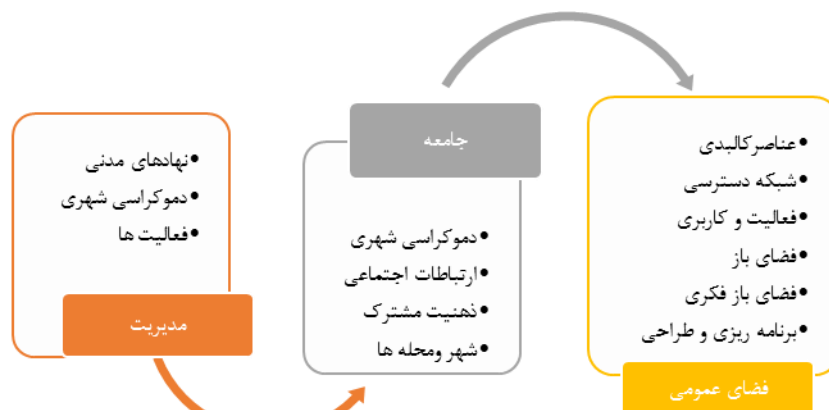
روش کنترلی	برخورد مردم	تاثیر در حضور در فضا
گشت ارشاد	نا مناسب	فرار جوانان از فضای کنترلی
راهنمایی رانندگی در ارتباط با موتور سواران	نامناسب	فرار مردم از مکان کنترلی
دوربین های شهری	غیر محسوس	گاهی حضور بیشتر گاهی کمتر
گشت بسیج	نامناسب	احتمال درگیری و دوری از فضا

ماخذ: (نگارندگان)

۴. نتیجه گیری و پیشنهادات

محور اصلی این پژوهش را سه مفهوم مردم-سالاری، فضای عمومی و مشارکت شکل می دهد، که جهت بررسی ظرفیت فضای عمومی مردم سالار در ارتباط با افزایش مشارکت مردم در شهر مورد استفاده قرار گرفته شد. شالوده اصلی این پژوهش را این نتایج تشکیل می دهد: شاخص اصلی مشارکت مردم قدرت بخشیدن به مردم از طریق قدرت بخشیدن به فضای عمومی است. با یک رویکردی سیستمی نسبت به فضای عمومی مشخص شد که جهت

استفاده از ظرفیت های فضای عمومی مردم سالار، باید سه زیرسیستم مدیریت، جامعه و کالبد فضای عمومی از ویژگی های مردم سالاری برخوردار باشند. این ویژگی ها باید در چارچوب ایجاد و ارتقاء عوامل مورد نیاز عمل مشارکت باشند. این عوامل شامل مواردی چون: همکاری مردم، شهروندان مشارکتی، خلاقیت و نوآوری، تشکیل اجتماعات و افزایش مسئولیت پذیری، خلق و مدیریت محیط است و از عناصر معرفی شده در شکل زیر تشکیل شده است.

شکل ۲۰. ساختار شکل‌گیری شهر مشارکت محور. ماخذ: نگارندگان)

پاسخگویی به مردم در شهر وجود ندارد. چنین فضاهای در کنار مراکز مدیریت شهری، می‌تواند به عنوان یک مرکز مهم مردم‌سالاری و اهمیت به مطالبات مردم باشد.

• شرایط مناسب برای ایجاد بحث و گفتگو بر اساس ارتباطات و بیان آزاد و ارائه اطلاعات را فراهم سازد: متأسفانه چنین فضایی هم در یزد وجود ندارد. این فضاها به عنوان پاتوق‌های اجتماعی می‌توانند برای استفاده از مشارکت و نظرات مردم در ارتباط با مسائل مختلف در شهر به صورتی آزاد وجود داشته باشند.

• نظم متعادل فضای شهری: این عامل به عنوان یکی از عواملی که در طراحی شهر اثرگذار است در یزد در بعضی مناطق جدید و قدیم در شرایط مطلوبی قرار دارد اما در بسیاری از محدوده‌های جدید شهری با توجه به ساختار شطرنجی بافت محلات، مطلوب نیست.

و همچنین تجمع در فضای عمومی باید در دو سطح اجتماع و جامعه به نحوی ایجاد شود که:

بنابراین برای پوشش دادن عوامل مطرح شده باید یک فضای عمومی مردم‌سالار به نحوی از لحاظ کالبدی و عملکردی ایجاد شود که:

• فضاهای جمعی برای ایجاد هویت‌های جمعی در اختیار مردم قرار دهد: نتیجه بررسی این ویژگی در شهر یزد نشان می‌دهد مهمترین فضاهایی که با هویت جمعی در ذهن مردم تداعی می‌شود حسینیه‌ها و تکایا در برگزاری مراسم مذهبی و همچنین میدان امیرچخماق، میدان نعل اسبی و پارک کوهستان است. به طوریکه گاه به صورت مردمی و گاه به صورتی دولتی تجمعات شکل می‌گیرد. در این فضاهای اندک، زمینه حضور مردم فراهم می‌شود در حالیکه مشارکت مردم به صورتی کوتاه و اتفاقی در مسائل مختلف شکل می‌گیرد و مشارکت مداوم بر مبنای استفاده از این فضاها وجود ندارد.

• امکان مطالبه پاسخگویی برای مردم را از طرف مسئولین فراهم آورد: نتیجه بررسی این موضوع در یزد نشان می‌دهد چنین فضایی برای مطالبه و

محدود که از این ویژگی برخوردارند سایر فضاهای شهری، برای دربرگیری یک خانواده آماده نیست.

• کنترل نرم و مدیریت فضا با حفظ کارهای روزمره به طوریکه باعث فرار مردم نشود، انجام گیرد: بررسی این موضوع نیز در شهر یزد نشانه مطلوبی از مردم‌سالاری در مدیریت فضای عمومی این شهر ندارد. نصب دوربین‌های تجسس، کنترل‌های محسوس در فضاهای عمومی این شهر قدرت حضور شهروندان در فضای عمومی را کاهش داده است. البته در پاسخ به امنیت و ایمنی شهروندان، برخی از عناصر ایجاد شده را ضروری می‌سازد.

نتیجتاً اینکه شهر یزد با تنوع فضای عمومی به ویژه در بافت قدیم از لحاظ برخورداری از ظرفیت ایجاد چنین امکانی در جایگاه مناسبی قرار دارد. اما سیستم مدیریت فضای عمومی بسیار برای امر ظرفیت‌سازی مشارکت ضعیف است. اجتماع فضای عمومی در شهر یزد به علت وجود بنیان‌های مدنی و فعالیت‌های به خصوص علمی به صورت بالقوه دیده می‌شود که نیاز به ایجاد راهکار مناسب برای به فعلیت رساندن آن دارد. بنابراین با توجه به عوامل مورد نیاز مشارکت و خصوصیات فضای عمومی شهر یزد از ابعاد مورد بررسی می‌توان پیشنهادهای به صورت راهبرد و راهکار ارائه داد که توانایی‌های لازم را فراهم سازد. این راهبردها و راهکارها شامل موارد زیر می‌باشد:

• فعالیت تشکلات و نهادهای مدنی امکان‌پذیر باشد (انجمن‌های صنفی، نهادهای محلی و NGO): بررسی این موضوع در شهر یزد نشان می‌دهد مذهب مهمترین عنصر در فعالیت‌های خیرخواهانه و داوطلبانه مردم است به طوریکه می‌تواند بر مدیریت شهری نیز تاثیرگذار باشد. سایر نهادهای مردم‌نهاد دارای قدرت مناسب برای تاثیرگذاری ندارند.

• تصور مناسب از حقوق مدنی و اجتماعی در بیان عقاید احساس شود: نتیجه بررسی این موضوع نیز در شهر یزد نشان می‌دهد مردم یزد با توجه به سطح بالای تحصیلات در مقاطع مختلف، از حقوق مدنی و اجتماعی خود تصور مناسبی ندارند و غلبه عوامل نامانوس با مولفه‌های مردم-سالاری، مردم را بدون توجه به این موضوع قرار داده است.

• سطح آگاهی مردم از حضور در فضای عمومی بالا رود: این موضوع نیز در شهر یزد مورد بررسی قرار گرفته شد و با مصاحبه پرسشنامه‌ای که مطرح شد، متأسفانه فضاهای عمومی موضوعی برای افزایش سطح اطلاعات و آگاهی مردم ندارند. جذابیت در عملکرد فضای عمومی می‌تواند این موضوع را پوشش دهد.

• و مدیریت فضای عمومی در ابعاد نظارتی و کنترلی به نحوی باید انجام گیرد که:

• ظرفیت و امکان حضور تمامی گروه‌های اجتماعی، جنسیتی و سنی (همه شمول) فراهم باشد: به جز مراکز مذهبی شهر آنهم به صورت

جدول ۷. راهبرد و راهکارهای ظرفیت سازی در فضای عمومی شهر یزد برای افزایش مشارکت

راهکارهای اجرایی	راهبرد	زمینه
ایجاد امنیت در فضای عمومی با استفاده از نیروهای مردمی تفاوت در لباس و وسایل نیروهای امنیتی حاضر در فضای عمومی	اعتمادسازی در کنترل فضای عمومی	مدیریت فضای عمومی
ایجاد انجمن‌های صنفی با تقسیم عملکردهای فضای عمومی در اصناف استفاده از فضاهای عمومی محلی و شهری برای آگاهی مردم از طرح‌های مختلف شهری ساماندهی محله‌های قدیمی به وسیله طراحی و ایجاد فضاهای عمومی مناسب	ایجاد جهت‌یابی و شناخت مناسب مردم از فضاهای شهری	اجتماع فضای عمومی
ایجاد فضای پاسخگو در کنار ادارات و ارگان‌های عمومی و نیازمند مشارکت ایجاد محوطه‌های اطلاع‌رسانی برای تبلیغات، آگاهی و سخنرانی ایجاد فضاهای عمومی با محوطه باز به صورت شهری برای حضور مردم در واکنش به اتفاقات مذهبی و ملی و اقتصادی	ایجاد فضاهای عمومی بیان‌محور برای کسب نظرات مردم	کالبد فضای عمومی
استفاده از سیستم سلسله مراتب دسترسی در بافت قدیم در شهر ایجاد محورهای پیاده‌راه در مرکز شهر و محله‌های شهر استفاده از سیستم‌های شطرنجی با انعطاف زیاد	ایجاد سلسله مراتب دسترسی با فضای عمومی مناسب	

ماخذ: (نگارندگان)

کتاب‌نامه

۱. آرمانشهر، مهندسین مشاور معماری و شهرسازی (۱۳۹۲) طرح تفصیلی یزد، تهران، سازمان مسکن و شهرسازی، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران
۲. ابراهیمی مجرد، محسن (۱۳۷۷) سیستم مدیریت و فرایند تصمیم‌گیری شوراهای اسلامی شهرها، فصلنامه پژوهش، شماره ۲، تهران، ناشر جهاد دانشگاهی، ص ۱
۳. ایراندوست، کیومرث، و غلامی، مصطفی (۱۳۹۴) ارتقای فرصت حضور و مشارکت مردم با استفاده از معرفی گونه‌های فضای عمومی شهر خلاق، هنرهای زیبا، ۴۷-۵۸
۴. باندر، مایکل (۲۰۰۴) نظریه اجتماعی شهری (شهر، خود و جامعه)، ترجمه رحمت‌الله صدیق سروستانی، انتشارات دانشگاه تهران.
۵. براتی، ناصر و همکاران (۱۳۹۸) به سوی فرایندی دموکراتیک در برنامه‌ریزی و طراحی شهری؛ ارزیابی وضعیت مداخله شهروندان در برنامه‌ها و پروژه‌های شهری ایران، باغ نظر، ۱۶ (۷۶) ۵-۲۰
۶. برک‌پور، ناصر و شرفی (۱۳۹۰) تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری: گونه‌شناسی نظری و کاربرد عملی، مشهد، آستان قدس رضوی، شرکت به شهر، چاپ اول
۷. بشیریه، حسین (۱۳۹۲). درسهای دموکراسی برای همه، تهران: نشر نگاه معاصر

۸. بتلی، ای یین؛ الکک، آلن؛ مورین، پال؛ مگگلین، سو و اسمیت، گراهام. (۱۳۹۱) محیطهای پاسخده: کتاب راهنمای طراحان (ترجمه مصطفی بهزادفر) تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
۹. بهزادفر، مصطفی و محمودی کردستانی، پیام (۱۳۸۸). هنجارهای کیفی طراحی فضای شهری مردم مدار (آزادی-مدار). معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۲(۳)، ۳۲ - ۴۸.
۱۰. بیکن، ادموند (۱۳۹۱) طراحی شهرها (ترجمه فرزانه طاهری)، تهران: انتشارات شهیدی.
۱۱. پوپر، کارل (۱۳۸۰). جامعه باز و دشمنان آن (ترجمه عزت الله فولادوند). تهران: انتشارات خوارزمی.
۱۲. تیبالدز، فرانسیس (۱۳۸۷). شهرسازی شهروندگرا: ارتقای عرصه‌های همگانی و محیطهای شهری (ترجمه محمد احمدی نژاد). اصفهان: انتشارات خاک.
۱۳. حبیبی، سید محسن (۱۳۸۷). جامعه مدنی و حیات شهری. هنرهای زیبا، ۷، ۲۱ - ۳۳.
۱۴. کامروا، محمد علی (۱۳۸۸) شهرسازی معاصر ایران، چاپ سوم، دانشگاه تهران
۱۵. لینچ، کوین (۱۳۹۰). تئوری شکل خوب شهر (ترجمه سید حسین بحرینی). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. یزدان پناه، لیل (۱۳۸۶) موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۶، ص ۱۱۴

17. Avritzer, L. (2002). *Democracy and the public space in Latin America*. New Jersey, NJ: Princeton University Press.
18. Carmona, M., de Magalhães, C., & Hammond, L. (Eds.). (2008). *Public space: the management dimension*. London, England: Routledge.
19. Carmona, M., Heath, T., Tiesdell, S., & Oc, T. (2006). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design*. London, England: Routledge.
20. Francis, M. (1987). The making of democratic streets. In A.V. Moudon (Ed.), *Public streets for public use*. New York, NY: Columbia University Press.
21. Harvey, D. (2008). The right to the city. *The City Reader*, 6(1), 23-40.
22. Haughton, G., & Hunter, C. (2005). *Sustainable cities*. London, England: Routledge, England: Taylor & Francis Group.
23. Inglis, D. (2014). Gemeinschaft and Gesellschaft. In M. T. Gibbons, D. Coole, E. Ellis, & K. Ferguson (Eds.), *The encyclopedia of political thought* (pp. 1438-1440). New York, NY: John Wiley & Sons.
24. Mahmoudi Kurdistani, P., Khodabakhsh, P., & Mashayekhi, S. (2012). Democratic urban streets design guideline codifications (based on qualitative democratic urban spaces design norms). *Armanshahr*, 5(8), 71-82.
25. Mäntysalo, R. (2004). Approaches to participation in urban planning theories. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/messages/downloadsexceeded.html>
26. Pasaogullari, N., & Doratli, N. (2004). Measuring accessibility and utilization of public spaces in Famagusta. *Cities*, 21(3), 225-232.
27. Pearce, J. (Ed.). (2016). *Participation and democracy in the twenty-first century city*. Berlin, Germany: Springer.
28. Purcell, M. (2016). For democracy: Planning and publics without the state. *Planning Theory*, 15(4), 386-401.
29. Rowe, C., & Koetter, F. (1978). *Collage city*. Cambridge, England: MIT Press.
30. Sanoff, H. (2008). Multiple views of participatory design. *International Journal of Architectural Research*, 2(1), 57-69.

31. Sanoff, H. (2010). *Democratic design: Participation case studies in urban and small town environments*. Düsseldorf, Germany: Verlag-Muller.
32. Sanoff, H. (2007). Community based design learning: democracy and collective decision making. In A. M. Salama & N. Wilkinson (Eds.), *Design studio pedagogy: Horizons for the future* (pp. 21-38). Gateshead, England: Urban International Press.
33. Shaftoe, H. (2012). *Convivial urban spaces: Creating effective public places*. London, England: Earthscan.